

**A TOVÁBBTANULÁS KÜSZÖBÉN:
ÉRETTSÉGIZETT BUDAPESTI LEÁNYGIMNAZISTÁK ÉLETPÁLYÁI AZ
1940-ES ÉVEKBŐL**

Author(s) / Szerző(k):

Gyulai Katalin (Drs.)
Budapest Főváros Levéltára
ELTE BTK TDI Történelem Segédtudományai (Magyarország)

E-mail:

koncz.katalin97@gmail.com

**Cite:
Idézés:**

Gyulai Katalin (2025). A továbbtanulás küszöbén: érettségizett budapesti leánygimnazisták életpályái az 1940-es évekből. *OxIPO – Interdiszciplináris tudományos folyóirat*, VII. évfolyam 2025/4. szám. 81-97.

Doi: <https://www.doi.org/10.35405/OXIPO.2025.4.81>

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

EP / EE:

Ethics Permission / Etikai engedély: KFS/2025/O4-0004

Reviewers:

Public Reviewers / Nyilvános Lektorok:

1. Olteanu Lucián Líviusz (Ph.D.), Gál Ferenc Egyetem
2. Lestyán Erzsébet (Ph.D.), Gál Ferenc Egyetem

Anonymous reviewers / Anonim lektorok:

3. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)
4. Anonymous reviewer (Ph.D.) / Anonim lektor (Ph.D.)

Absztrakt

A leánynevelés hosszúra nyúlt intézményesülése során az emancipáció egyik eszkö-zében, a nőnevelésben kiemelkedő helyet foglalt el Magyarországon a leánygimnázium. Jelen tanulmányban két budapesti leányközépiskola egykori végzős tanulóinak szülői háttérét és későbbi karrierpályájaként vizsgálásra került sor levéltári iratokra alapozva (iskolai anyakönyvek Budapest Főváros Levéltárából) az online kutatás módszereivel (OSZK Gyászjelentésgyűjtemény, Arcanum Újságok, Hungaricana, családtörténeti oldalak). Az Angolkisasszonyok nagymúltú katolikus női szerzetesrendje által fenntartott Budapesti „Sancta Maria” Leánygimnázium az elsők között alakult

egy háromszáz éves múlttal rendelkező intézmény legújabb iskolatípusaként. Az Országos Nőképző Egyesület Budapesti Veres Pálné Leánygimnáziuma pedig az ország első leánygimnáziuma volt, ahol 1896-ban indult a gimnáziumi oktatás. A két leányközépiskola a fővárosi intézmények között is kiemelkedő helyet foglalt el. A tanulók prozopográfiai igényű vizsgálata fókuszában a továbbtanulásra vonatkozó információk állnak mivel a leánygimnázium főként ezen a területen nyitott új lehetőségeket a lányok számára. A követhető életpályákban a továbbtanulás a következők mentén kerülnek bemutatásra: 1) továbbtanultak-e a lányok, 2) milyen intézményeket választottak, 3) ott szereztek-e képesítést, ha igen, milyen; illetve 4) a későbbiekben a választott hivatásban helyezkedtek-e el, vagy csupán a képesítés megszerzése volt a céljuk. A vizsgálat során különböző életutak bontakoztak ki, amelyek között „női első” és más, a maguk nemében kiemelkedő karrier is feltárultak, melyeknek elengedhetetlen része volt a felsőoktatásban, felsőfokú oktatásban való részvétel. Az 1940-ben végzett növendékek között voltak orvosok, egyetemi tanárok, mérnökök és tanítónők is felbukkantak soraikban.

Kulcsszavak: nőnevelés, oktatástörténet, iskolatörténet, prozopográfia, életútkövetés

Diszciplína: neveléstudomány

Abstract

AT THE THRESHOLD OF FURTHER EDUCATION: LIFE TRAJECTORIES OF BUDAPEST GIRLS' GRAMMAR SCHOOL GRADUATES IN THE 1940S

During the prolonged process of the institutionalization of girls' education, girls' grammar schools (*leánygimnáziumok*) occupied a prominent position in Hungary as one of the principal instruments of emancipation through women's education. The present study examines the parental backgrounds and subsequent career trajectories of former graduates of two Budapest girls' secondary schools, drawing on archival sources—primarily school registers held in the Budapest City Archives—and employing online research methods and databases (the Obituary Collection of the National Széchényi Library, Arcanum Newspapers, Hungaricana, and various family history websites). The Budapest “*Sancta Maria*” Girls' Grammar School, maintained by the Angolkisasszonyok, a Catholic female religious order with a long tradition, was among the first institutions to be established as the newest school type within an organization with a three-hundred-year history. The Veres Pálné Girls' Grammar School in Budapest, operated by the National Association for Women's Education, was the first girls' grammar school in Hungary, where grammar-school-level education was introduced in 1896. Both institutions occupied an outstanding position even among the capital's secondary schools. The prosopographically oriented analysis of the students focuses on information related to further education, as girls' grammar schools primarily opened up new opportunities for girls in this domain. Within the traceable life trajectories, further education is examined along the following dimensions: (1) whether the girls pursued further studies; (2) which institutions they chose; (3) whether they obtained a qualification there and, if so, of what type; and (4) whether they subsequently entered employment in their chosen profession or regarded the acquisition of a qualification as an end in itself. The analysis reveals a variety of life paths, including several “female firsts” and other careers

outstanding in their respective fields, in which participation in higher or tertiary education constituted an indispensable element. Among the students graduating in 1940 were physicians, university professors, engineers, and primary school teachers.

Keywords: women's education, history of education, school history, prosopography, life-course analysis

Disciplines: educational sciences, history

A nőtörténeti kutatások napjainkban a virágkorukat élik. A magyar nőnevelés kialakulásának folyamata a 19. században tetőzött, amikor megszületett az egyetemi tanulmányokhoz szükséges érettségit adó intézmény: a leánygimnázium. A nőoktatás intézményesülésének ez az eredménye lehetővé tette a nők számára, hogy az érettségi vizsgálatok után továbbtanulhassanak a főiskolákon és az egyetemeken — természetesen továbbra is bizonyos korlátok között. Kutatásban két budapesti leányközepiskola egy-egy érettségizett osztályának életútkövetésének lefolytatására került sor. Az egyik kiválasztott intézmény az Angolkisasszonyok Budapesti Intézetének „Sancta Maria” Leánygimnáziuma volt. A nagymúltú intézmény több, mint háromszáz éves múltra tekint vissza.

A másik vizsgált leányközepiskola — az ország első leány-gimnáziuma — az Országos Nőképző Egyesület Veres Pálné Leánygimnáziuma volt. A két középfokú oktatási intézményhez köthető iratanyagokat — főként anya-könyveket — Budapest Főváros Levél-tárában őrzik. Az iskolai anyakönyvek rovatainak kutatását a különböző online adatbázisokban elérhető iskolai értesítők és egyetemi évkönyvek,

gyászjelentések információi egészítették ki az érettségit követő életpályák kutatásának során.

Az online kutatás platformjait főként az Országos Széchényi Könyvtár Gyászjelentések adatbázisa, az Arcanum Újságok (korábban Arcanum Digitális Tudománytár) felülete, a Hungaricana közgyűjteményi portál, valamint a Petőfi Irodalmi Múzeum Névtér adatbázisa képezte. Ezek mellett családtörténeti oldalak elemzésére és a korabeli sajtótermékek vizsgálatára is sor került.

Az életpályák vizsgálatát a továbbtanulás szempontjából elemeztük: Kik voltak azok, akik továbbtanultak, milyen volt az arányuk az osztályokon belül? Felfedezhető-e összefüggések a szülői háttér és a továbbtanulás között? Voltak-e különbségek a két iskola végzősei között? Milyen tendenciák rajzolhatók ki a két végzős budapesti osztály tagjai között?

A kutatás hipotézisei és módszertana

Hipotézis 1. Az érettségizett nők közül nem mindannyian vállalták a továbbtanulást, többen maradtak háztartásbeliek, mint akik éltek az érettségi adta továbbtanulási lehetőséggel.

Hipotézis 2. A továbbtanulásban résztvevő nők is különböző stratégiákat követtek, nem mindenki helyezkedett el a munkaerőpiacon.

A kutatás során a levéltári forrásokból kiindulva online adatbázisokban folytatódott a keresés. A levéltári forrásokat illetékeségből Budapest Főváros Levéltárában őrzik, ahol mind az Angolkisasszonyok Budapesti „Sancta Maria” Leánygimnáziumának, mind pedig az Országos Nőképző Egyesület Veres Pálné Leánygimnáziumának iskolai anyakönyvei és iskolai érettségi anyakönyvei kutathatók. Ezekből az anyakönyvi adatokból állt össze az adatbázis, amelyet az online kutatás által bővítettünk különböző életrajzi adatokkal (OSZK Gyászjelentésgyűjtemény, ADT, Hungaricana, PIM Névter). Sor került az adatok sajtóorgánumból és családtörténeti oldalakról (familysearch.com, myheritage.com) vett információkkal történő kiegészítésére, melyeket csak akkor vettük igazoltnak, ha több forrásban is előfordultak, vagy valamilyen levéltári forrás (általában közjegyzői okirat) is megerősítette őket. Az így elkészült, prozopográfiai igényességgel megírt életrajzok kerültek felhasználásra az osztályok elemzéséhez.

A leánygimnázium, mint érettségit adó középiskola

A nőnevelés intézményesülésének hosszú folyamata a 19. század végén érkezett el a leánygimnázium megteremtéséhez. A Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium

Wlassics Gyula minisztersége alatt kiadta az 1895. évi 65.719. továbbá 1895. évi 72.039. számú rendeleteit. Ezek a rendelkezések lehetővé tették a nők számára, hogy (magánúton) érettségit tegyenek majd a felsőoktatás bizonyos intézményeiben a kijelölt szakokon folytassák tanulmányaikat (Papp & Sipos, 2017). Viszont nem volt olyan középiskola, amely lehetővé tette volna, hogy a lányok az érettségi vizsgálatokra nyilvános tanulókként felkészüljenek, majd tanulmányaik végén érettségi vizsgálatot tegyenek. Ebben teremtett új lehetőséget 1896-ban az első magyar leánygimnázium: az Országos Nőképző Egyesület Veres Pálné Leánygimnáziuma (Gráberné, 2009).

A leánygimnáziumot érintő első törvényi szabályozásra 1926-ig kellett várni. A klebersbergi kultúrpolitika részeként a leányközépiskolákat is megreformálták és törvényben szabályozták azok tanterveit, működését. Az 1926. évi XXIV. törvénycikk megteremtette a leánygimnázium várva-várt intézményét, emellett másik két iskolatípust is létrehozott, a leánylíceumot és a leánykollégiumot. A törvény értelmében két leányközépiskola-típus jött létre: a leánygimnázium és a leánylíceum. A leánygimnázium a reálgimnáziumhoz hasonlított, vagyis a görög rendkívüli tárgynak számított, a latin és a német mellett viszont kötelező volt a francia nyelv is. Így a modern nyelvek és az irodalom oktatása került a középpontba. A leánylíceum a korábbi reáliskolával volt rokonítható, ahol a latin rendkívüli tárgyként szerepelt, viszont

a német mellett francia, angol vagy olasz nyelvet is lehetett tanítani. A reáliskolák és a leánylíceum közötti különbséget az adta, hogy a lányok számára ebben az iskolatípusban sem a természettudományos tárgyra fektették a hangsúlyt, hanem sokkal inkább az irodalmi és művészeti tárgyra, melyeket a törvényalkotó is a női lélekhez illőnek vélt. Mindkét iskolatípusban való részvétel zárulhatott érettségivel, amelyek lehetőséget kínáltak a felsőoktatásban való továbbtanulásra — ezáltal a leányközépiskolák és a fiú-középiskolák közti különbségek valamelyest csökkentek. A leánygimnáziumok létrehozásához ugyanaz a törvény feltételt is szabott: kizárólag olyan helyen lehetett gimnáziumot létesíteni, ahol leánylíceum már működött.

Ez a kitétel is mutatja, hogy a törvényalkotó továbbra is a leánylíceumot tartotta a nők számára legmegfelelőbb iskolatípusnak. A fentebb említett két leány-középiskola típus mellett a törvény életre hívta a felsőbb leányiskola modernebb változatát: a leánykollégiumot.

A leánykollégiumokban oktatott tárgyak sokkal inkább gyakorlat orientáltak voltak, a női létben felmerülő feladatokra készítették fel a növendékeket. A tantárgyak között szerepel a kézimunka, a háztartástan, valamint a lélek- és neveléstan is. A leánykollégium elvégzése viszont csak a főiskolákon való továbbtanulásra jogosított fel.

A középfokú nőoktatásra hatással volt az 1934. évi XI. törvénycikk is, amely egységesítette a fiú- és a leány-középiskolákat. A

tanítás a gyakorlatban továbbra is szeparáltan zajlott, a változás a tantervekben érhető tetten: a tárgyak kis különbséggel azonosak lettek. Latint, németet és egy a fenntartó által választott idegen nyelvet (görög, francia, angol vagy olasz) oktattak, illetve a fenntartó kívánságára az 5. osztálytól nagyobb óraszámokban nyílt lehetőség humán-, illetve reáltárgyakat tanítani. Hóman Bálint minisztersége alatt született meg az 1938. évi XIII. törvénycikk, amely a leánygimnázium mellett új típusú líceumok és gazdasági középiskolák létrehozásáról intézkedett. A képzés egységes volt abban a tekintetben, hogy mindkét nem számára érettségivel zárult, így meghatározott főiskolai képzésekre biztosított belépőt. Ezzel a végzettséggel a tanítóképzőbe, főiskolákra (a jogi és hittudományi szakok kivételével), mezőgazdasági, közgazdasági és kereskedelmi szakokra nyerhettek felvételt a diákok. Lányok a középfokú oktatás szinte minden intézményében tanulhattak, viszont az egyetemi képzésben való részvételüket sokan elleneztek, jelenlétüket korlátozták.

Iskolatörténetek

A megnyíló leánygimnáziumok lehetőséget adtak a továbbtanulásra. A továbbiakban a kiválasztott intézmények történeteinek keresztül kerül szemléltetésre az intézményesülés folyamata.

Az Angolkisasszonyok Budapesti Intézete

Az Angolkisasszonyok rendjét Mary Ward, angol szerzetesnő alapította 1611-

ben. A katolikusok üldözése idején élő alapítónő elhagyva Angliát, Flandriában alapított kongregációt társnőivel (Évkönyv, 1943.). Innen származik az „angolkisasszony” név. Az Angolkisasszonyok 1628-ban Pozsonyban hozták létre első magyarországi intézetüket — amely így a fővárosi intézet egyfajta elődjének tekinthető — Pázmány Péter kérésére. Az alapítónő személyesen indította el az intézmény működését néhány erre kijelölt szerzetesnővérrel. Ez az első alapítás nem volt hosszú életű, 1631-ben az ígéretes, jezsuita szellemiségű nőnevelő intézet a rend betiltása miatt bezárt (Kádár, 2018). Ezt követően a női szerzetesrend működését és szabályzatát a pápa engedélyezte, így 1770-ben Budán, Mária Terézia hívására újfent intézetet alapíthattak Institutum Beatae Mariae Virginis (IBMV) néven a katolikus lányok nevelésére. Oktatótevékenységükhöz a budai várban kaptak helyet. 1787-ben a várból a pesti Lipót utcába (ma Váci utca), az egykori domonkos kolostorba költöztek, ahol következő másfél évszázadban végezték tanító, nevelő munkájukat. Az Angolkisasszonyok szerzetesrendjének fontosságát mutatja, hogy 1856-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium az ő intézetüket kérte fel az első magyar tanítónőképző iskola megalapítására és vezetésére (Csíky, 2002). A háború alatt alakult a felső leányiskola leánygimnáziummá és 1915-ben megnyílt az elemi képzővel kapcsolatos gyakorló iskola is. 1917-ben megalakult a világiak számára hitoktatói képzést biztosító Ward Colle-

gium (Belvárosi Krónika, 2003). 1916 és 1918 között a felsőbb leányiskolát leánygimnáziummá szervezték át, melynek első osztálya az ötödik évfolyamtól felfelé az 1918-as évben kezdte meg működését (Évkönyv, 1943). Az 1918-1919-es tanévben kezdte meg működését az új iskolatípus, a leánygimnázium. A Tanácsköztársaság időszaka alatt kényszeríteni akarták a szerzetesnővéreket a Váci utcai intézet elhagyására, amiktől az utcára vonuló tanulók és szüleik védték meg a nővéreket. Az iskolát 1919 májusában ideiglenesen a Veres Pálné utcai Leánygimnázium helységekbe helyezték át (Értesítő, 1920). 1927-ben alakult meg a Végzett Tanulók Szövetsége. A szövetség havonta megrendezett alkalmain eleinte a vallásos ismeretekben való elmélyedés és a művelődés, a későbbiekben a jótékony akciókban való részvétel kapta a hangsúlyt (Évkönyv, 1943). 1932-1933-as tanévben megnyílt a kétéves női kereskedelmi szaktanfolyam, mellyel a nővérek célja az volt, hogy a középosztály leányai számára a munkavállalásra való felkészítést is biztosítani tudja (Belvárosi Krónika, 2003). Az 1941-1942. iskolai év a háború jegyében telt: a gimnázium VII. és VIII. osztályos növendékei hadikórházakba jártak segíteni. Az 1942-43-as tanévben, a leánygimnázium fennállásának 25. évfordulóját ünnepelték. Az évkönyv adatai szerint ez alatt a negyed évszázad alatt az intézetben 976 lány érettségizett (Évkönyv, 1943).

Az iskola történetére vonatkozó legfőbb forrás, az értesítők folyama az 1942-1943-

as tanévet követően megszakadt. Visszaemlékezésekből tudjuk, hogy Budapest ostromát megelőzően közel egy hónapig hadikórházként funkcionált az iskola. A kétszáz személy befogadására alkalmas létesítményben néhány orvos vezetésével kizárólag a szerzetesnővérek láttak el szolgálatot (Belvárosi Krónika, 2003). 1945 januárjában a nővérek leköltöztek az intézet két óvóhelyére és berendezkedtek a hosszabb ott-tartózkodásra, ahol a nővérek mellett a szomszédos lebombázott házak lakói, valamint izraelita szülők gyermekei is menedékre leltek (Strasserné & Bán, 1999). Az intézet épületeit több bombatalálat is érte, ennek ellenére a romok között szinte azonnal megindították az oktatást és 1944-45-ben már érettségi és képesítő vizsgákat is tartottak. Az intézet, alkalmazkodva az új törvényi előírásokhoz 1945-ben bevezette a rohamléptekben kidolgozott általános iskolai rendszert. Az 1946-1947-es tanévben pedig az államosítás előtt utoljára jelent meg értesítő. Az 1948. évi XXXIII. törvénycikk államosította az egyházi és szerzetesi fenntartású intézményeket, így a közel kétszáz éves múltra visszatekintő Angolkisasszonyok intézetét is. 1948. június 14-én, az intézet alapításának 177. és a leánygimnázium fennállásának 29. évében az Angolkisasszonyok által fejlesztett és bővített iskola bezárta kapuit. Az iskolakomplexum jól felszerelt épületegyüttesét felosztották, a leánygimnázium rövidéletű utódja 1948 és 1950 között a Budapesti IV. kerületi Állami Szendrey Júlia Leánygimnázium lett.

Tanulói és tanárai szétszéledtek, sokan a közeli Veres Pálné Leánygimnázium falai között tanultak és tanítottak tovább.

Az Országos Nőképző Egyesület Veres Pálné Leánygimnázium

Veres Pálné Beniczky Hermin 1868-ban alapította az Országos Nőképző Egyesületet, azzal a céllal, hogy a magyarországi nőnevelést előre vigye, annak intézményesült formát adhasson. Veres Pálné magántanítók útján tanult, leányát, Veres Szilárdát is így módon taníttatta, gondosan kiválasztva számára a legkiválóbb tanerőket (Bagossy, 1996.). A törekvő feleség és édesanya elkötelezetté vált a magyar nők-tatás ügyében, neki köszönhető, hogy 1869-ben megnyitotta kapuit az Országos Nőképző Egyesület tanintézete, amely az első lépés volt a lányok középfokú oktatásának intézményesülése felé (Gráberné, 2009).

1894-ben az iskola nyilvánossági jogot kapott Eötvös Loránd vallás és közoktatásügyi minisztertől (Értesítő, 1900). 1896. október 2-án megnyithatta kapuit Magyarország első leánygimnáziuma az akkori Zöldfa utca 38. szám alatt (ma Veres Pálné utca). Az intézmény alapítójának elhivatottságát mutatja, hogy saját tantervet készíttetett, amelyeket folyamatosan fejlesztetett a tantestület tagjaival. Ezzel a cél a példaadás is volt, hogy a nyíló leánygimnáziumok számára is használható alapot nyújtson. 1896 és 1905 között az intézmény kurátora Beöthy Zsolt iroda-

lomtörténész volt, aki a tanításból is kivette a részét (Gráberné, 2009). 1900-ban került megrendezésre az első érettségi vizsga, illetve ebben az évben kezdte meg működését a Wlassics Kollégium. A Kollégiumot a nők előtt az egyetemi képzést nyitottabbá tevő Wlassics Gyula kultuszminiszterről nevezték el, és azoknak a lányoknak adott bentlakásos lehetőséget, akik az érettségit követően a továbbtanulást választották (Értesítő, 1902). Tagjai leginkább az leánygimnázium soraiból kerültek ki, így lehetőségük nyílt arra, hogy családi környezetben folytathassák felsőfokú tanulmányaikat. A Kollégium 1913-ig működött a leánygimnázium mellett. 1905 és 1915 között Gombocz Miklós, a soproni líceum korábbi vezetője lett az intézmény új igazgatója. 1908-ban az állami támogatás fejében elkezdődött az állami tantervek bevezetése, amivel fokozatosan feladni kényszerültek a saját tanterveik és tankönyveik alkalmazását (Gráberné, 2009). A háborús idők a leánygimnáziumot is megtépázták, amelyet a Tanácsköztársaság alatti államosítás követett. Az 1920-as években egyre több támogatás érkezett az államtól: anyagi úton és tanárok beosztásával is segítették a középiskola működését (Gráberné, 2009). Az intézmény a Horthy-korszakban is élvezte a neves személyiségek és a kulturális intézmények támogató jelenlétét és érdeklődését. Látogatásaikkal gyakran megtisztelték az iskolát az ország nagyjai, a tankerületek vezetői. A második világháború alatt elszenvedett veszteségek és az újjáépítés is komoly

feladat elé állította az intézményt, ahol ezt követően is folytatták az oktatást. Az 1948-as államosítás erre az egyesület által fenntartott középiskolára is vonatkozott. A Veres Pálné Leánygimnázium életében is egy új korszak kezdődött, amelynek végén a létrejött az 1963-tól a mai napig koedukáltan működő Veres Pálné Gimnázium.

Az 1940-ben érettségizett nővendékek

A bemutatott két leánygimnáziumban összesen 120 végzős lány sorsának vizsgálatára került sor a kutatásban. A lányok életútjainak feltárásához felhasználásra kerültek az iskolai anyakönyvek, valamint a vonatkozó értesítők, évkönyvek adatai.

Az Angolkisasszonyok esetében egy 58 főt számláló osztályról beszélhetünk, melynek 50 nyilvános és 8 magántanuló volt a tagja. Valamint ebből 11 lány lakott a leánygimnáziumhoz kapcsolódó internátusban. A népes végzős évfolyam tagjai közül két lány nem érettségizett, így 56-an tették le az érettségit a tanév végén. Az esetükben 34 követhető életutat feltárására került sor, amelyek között 7 olyan lány volt, aki élt a továbbtanulás lehetőségével.

Az Országos Nőképző Egyesület Veres Pálné Leánygimnáziumában hagyományosan két osztály volt egy évfolyamon, itt mindkét osztály 31 fős volt. A VIII. a. osztály 28 nyilvános és 3 magántanulóval indult, amelyből 29-en tettek érettségit. A VIII. b. osztály pedig 30 nyilvános és 1 magántanulót számlált, ahonnan 30 érett-

ségiző került ki. Az évfolyamon összesen 32 életutat követtem nyomon, amelyekből 14 továbbtanuló sorsa is kibontakozott. A továbbiakban azokkal a lányokat ismerkedhetjük meg, akik az érettségi után továbbtanultak.

A lányok szülői háttere

A tanulók szülői hátterének megismeréséhez az értesítők és az anyakönyvek szülő/gondviselőre vonatkozó adatait elemeztük. Az édesapák foglalkozásainak vizsgálatára nyílt lehetőség a források alapján. Ahol ez nem volt lehetséges (az édesapa elhunyt), ott a gondviselőnél legtöbbször az édesanyát, vagy valamelyik nőrokont tüntették fel, néhány esetben

jelöltek meg gyámot, melynek vizsgálatára nem került sor. A foglalkozási kategóriák Sasfi és Szegedi (2012) alapján kerületek kiválasztásra (1.táblázat).

Az 1. táblázat bemutatja, hogy a legmagasabb számot az Angolkisasszonyoknál a kereskedelem és hitel szektorban tevékenykedő apák érték el. Nem csoda, hiszen többek között Chorin Ferenc, a Horthy-korszak ismert üzletembere, a Gyáriparosok Országos Szövetségének elnöke és a Rimamurányi-Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. vezetője is az Angolkisasszonyokhoz járatta a lányait. A második helyen a szabad értelmiségi foglalkozásúak kaptak helyet, köztük számos tisztviselővel, mint Hennig

1. táblázat. Az 1940-ben érettségizett lányok édesapjainak foglalkozása. Forrás: Szerző.

Az édesapák foglalkozása	AL	VPL
Őstermelés (mezőgazdaság, kertészet, egyéb)	3	3
Kereskedelem és hitel	14	9
Közlekedés és hírközlés, közüzemek (elektromos, vízmű, gáz)	1	4
Közfoglalkozás (törvényhozás, közigazgatás, igazságszolgáltatás, rendőrség)	6	5
Pap, tanár, tanító, orvos (egyház, oktatás, egészségügy), társadalombiztosítás, pl. OTI, jótékonyági szervezetek, pl. Vöröskereszt)	5	10
Szabad értelmiségi foglalkozások (irodalom, művészet, kultúra, oktatás) és egyéb (tudományos, közérdekű és egyéb társulatok) tisztviselők	11	14
Véderő (honvédség, folyamőrség, csendőrség, vám- és pénzügyőrség)	2	1
Nyugdíjas, életjáradékos, eltartásos	5	4
Tőkepénzes, háztulajdonos, magánzó	0	1
Ágazat szerint nem besorolható (egyéb)	4	1
Apa helyett gondviselő van / Nincs adat	7	10
Összesen:	58	62

AL= Angolkisasszonyok Leánygimnáziuma, VPL= Veres Pálné Leánygimnázium

Gyula, aki a Magyar Nemzeti Banknál helyezkedett el. A harmadik helyet pedig a közszolgálatban dolgozók foglalták el, köztük Gúta József Királyi Ügyészségi alelnökkel. A következő kategóriában a 'Pap, tanár, tanító, orvos' az Angolkisasszonyoknál többek között három orvos, Dögl Adolf, Russó Ferenc és Szinyei József tartozott. Szintén a negyedik volt a sorban a nyugdíjasok kategóriája. Őket követték az ágazat szerint nem besorolható édesapák, akik főként mesteremberek voltak (szabómester, kovácsmester). A földbirtokosok is képviseltették magukat Windisch József és Telegdy József személyében, valamint egy növénytermesztéssel foglalkozó édesapa is ide tartozott. Az utolsó előtti kategória a véderő tagjaiból állt, akik között Kraft József századostól Eperjessy Béla őrnagyig magasabb és alacsonyabb rangú katonákat egyaránt találhatunk. Az utolsó kategóriában a közlekedési szektor végzett az Angolkisasszonyoknál, egy vasutas édesapával.

A Veres Pálné Leánygimnázium esetében az elsőséget a szabad értelmiségi foglalkozásokban dolgozó apák szerezték meg. Köztük több magántisztviselőt, de külügyminisztériumi tisztségviselőt (Bálintszki-Csepecz Broniszláv Tádé) is találhatunk. A második helyre a 'Pap, tanár, tanító, orvos' kategória került, amelyet többek között orvosok (Bárdos Elemér, Katona Bálint, Mansfeld Ottó) és főképp tanárok (Beregi Jenő, Kántor Imre) képeztek. A harmadik helyen végzett a kereskedelem és hitel szektor, ahol például egy óragyáros

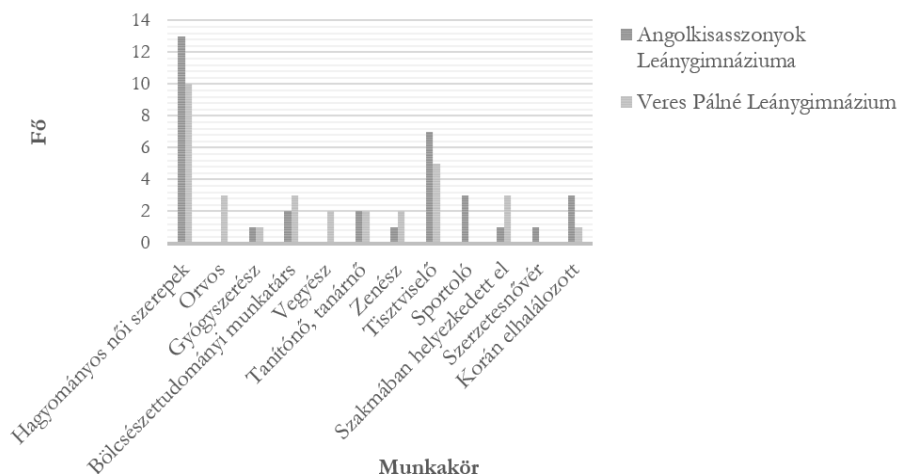
édesapa, Rozgonyi János, vagy egy üveg-műszergyáros édesapa is előfordult Fill Ferenc személyében. A közszolgálatot ellátók itt is a harmadik helyet foglalták el, köztük egyaránt volt községi tisztviselő és királyi közjegyző is (Csépanfalvi dr. Teőke Béla). Az negyedik helyen két kategória is állt, az egyik a közlekedés és hírközlés — itt főként a vasútnál dolgozók voltak jelen — valamint a nyugdíjasok kategóriája. Az ötödik a sorrendben az 'őstermelés, mezőgazdaság' kategória, amelybe néhány földbirtokos tömörült. A hatodik helyen a 'véderő' (Sipos Árpád gyalogsági tábornok) és a 'magánzó' (Hercht Ferenc), valamint az 'ágazat szerint nem besorolható' kategória végzett.

Összességében véve a lányok szinte azonos rétegből rekrutálódtak a két intézmény tekintetében, főként a kereskedelem és hitel, valamint a szabad értelmiségi foglalkozású édesapák kerültek túlnyomó többségbe. Ez összefüggésben állhat az iskolák prominens voltával. Az Angolkisasszonyok Intézetében a nagymúltú klasszikus nőnevelés lehetett vonzó a szülők számára, míg az Országos Nőképző Egyesület Leánygimnáziuma egy modernebb vonalat képviselt a leányiskolák között.

Az érettségizettek választott hivatásai

A kutatás során a levéltári források segítségével és az online felületek által feltárt életutakból többféle élethivatás bontakozott ki, melyeket a két intézményt különválasztva kerül tárgyalásra (1.ábra).

1. ábra. Az 1940-ben érettségizett lányok választott hivatása. Forrás: Szerző

Az Angolkisasszonyok Leánygimnáziumában a hagyományos női szerepek kimagaslóak voltak a lányok választott hivatásai között (13 fő). Ezt a tisztviselőiséget vállalók követték (7 fő), majd a sportolók (3 fő) és a korán elhalálozottak (3 fő), bár ez nem számít hivatásnak, mégis az életpályák egyik iránya. A tanítónőiséget vállalók ketten voltak, ahogyan a bölcseztudományi területen elhelyezkedők is.

Az osztályban előfordult továbbá egy gyógyszerész, egy zenész és egy diákotthonban nevelői állást vállaló egykori érettségiző is. A szerzetesnők által fenntartott intézményből egyetlen lány választotta ezt a hivatást.

A Veres Pálné Leánygimnázium esetében is egyértelmű volt a női szerepek elsősége (10 fő), amelyet szintén a tisztviselőiséget választó lányok követték (5 fő). Viszont itt más hivatások is megjelentek: töb-

ben mentek orvosnak (3 fő), vagy választottak szakmát (üveges, látszerész, kozmetikus) (3 fő).

Tovább színesítette a palettát a két vegyészmérnök és a két tanítónő, valamint az egy gyógyszerészi hivatást választó végzős. Itt az évfolyamon csak egyetlen korai halálozás történt.

Összegezve, mindkét intézmény esetében kimagaslóak a hagyományos női szerepeket választók arányai, amely mögött a hagyományos nemi szerepeket előnyben részesítő társadalom állhat (Gyáni & Kövér, 2006). A tisztviselői pálya prominens volta pedig azzal magyarázható, hogy ez a munkalehetőség viszonylag összeegyeztethető volt a tradicionális szerepekkel, vagyis a munkaidő megszabottsága lehetővé tette az édesanyáknak, feleségeknek, hogy mind munkavállalóként, mind pedig a családi

tűzhely mellett helytálljanak. A többi hivatást tekintve az Angolkisasszonyoknál a nők számára bevettebb pályák mutatkoztak meg (tanítónő, bölcsészettudományi területen elhelyezkedő, szerzetesnő), viszont meglepő módon három sportoló is tanult az osztályban, igaz magántanulóként. Ez a pálya nem volt megszokott. A Veres Pálné Leánygimnázium tanulói között viszont a természettudományok felé való nyitottabb hozzáállás tapasztalható, hiszen többen voltak közöttük, orvosok, vegyészek is. Ezt a szülői háttér is generálhatja, de akár a gimnázium alatt elsajátított attitűd is közre játszhat a pálya-választásban.

A továbbtanulás küszöbén – választott továbbtanulási irányok

Az 1940-ben végzett osztályok 120 végzős érettségizője közül – a kutatás szerint – 21-en éltek a leánygimnáziumi érettségi adta továbbtanulási lehetőséggel. Ennek egyik oka az lehetett, hogy már maga a leánygimnázium elvégzése is elégnek bizonyult a megfelelő műveltség biztosításához, sokan nem is tanultak tovább. A továbbtanulási szándék a lányok esetében legtöbbször nem a felsőoktatási intézményekre irányult, sokkal inkább szaktanfolyamokat, tanító- és óvóképzést, vagy művészeti oktatási intézményeket választottak (Papp & Sipos, 2017). Viszont azok, akik a felsőfokú oktatásban kívántak részt venni, szinte kivétel nélkül bejuthattak a kiválasztott szakokra, amelynek okát az alacsony jelentkezési számban is kell keresni.

A numerus clausus rendelkezések (1920. évi XXV. törvénycikk) viszont nem csupán az izraelitákat sújtották, hanem a női hallgatók számát is korlátozták. A felsőfokú képzettség megszerzése felé orientálódók előtt több választási lehetőség állt, ugyanis a nők előtt már a 19. században megnyitották kapukat bizonyos felsőfokú intézmények: a bölcsészettudományi, gyógyszerészeti, orvosi, (protestáns) hittudományi karok, a tanár-, tanító- és óvóképzők, később a Testnevelési Főiskola, a Műegyetem egyes szakjai, valamint az 1927-ben már nőket is fogadó közgazdaságtudományi kar. Az egyetemi, főiskolai felvétellel természetesen nem jelentette azt, hogy az adott képzést a hallgatók el is végezték. Ugyanakkor számos esetben még az egyetemi diploma megszerzése után sem dolgoztak a nők. (Gyáni & Kövér, 2006). Nehéz nyomon követni, hogy kik voltak azok, akik diplomával dolgoztak (Papp & Sipos, 2017).

Az Angolkisasszonyok Budapesti „Sanc-ta Maria” Leánygimnáziumában az 1940-es osztályban komlós-keresztesi báró Fejérváry Arankának mind az édesapja, báró Fejérváry Géza, mind az édesanyja, Lángh Aranka tudományos fokozattal rendelkezett, sőt édesapja egyetemi magántanár volt. Fejérváry Aranka a nők előtt 1934-ben csak korlátozásokkal megnyitott Magyar Királyi József nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi Karának közgazdasági és kereskedelmi osztályában tanult tovább (Vámos, 2000). Tanulmányait az 1940/ 1941-

es, valamint az 1941/1942-es tanévben folytatta, ezt követően azonban nem szerepelt többet az egyetemi évkönyvben (Magyar Királyi József Nádor Műegyetem Évkönyve, 1940-1941; 1941-1942). 1944-ben megházasodott és ezzel egy időben Svájcba költözött (Dely, 1998).

Windisch Klára földbirtokos család gyermekeként az Angolkisasszonyoknál végzett tanulmányai után a Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara mellett döntött. Az 1940/1941-es, valamint az 1941/1942-es tanévben szerepel is a neve a hallgatók között (Almanach, 1940-1941; 1941-1942). A későbbiekről nem tudni, valószínű, hogy tanulmányait ő sem fejezte be. Várady Mária — akinek édesapja tisztii ügyész volt — gyógyszerész hallgató volt a Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetemen, melynek almanachjában az 1945/1946-os tanévben első-másodéves bölcsészeti-gyógyszerészet hallgatóként szerepel. A következő tanévben, 1946/1947-ben már az orvos-gyógyszerész hallgatók között találjuk, szintén az első- és másodévesek között (Almanach, 1947; 1948).

A többiekétől eltérő út Muraszombati Koczor Judité, aki bécsi főiskolai hallgató lett egy közjegyzői okirat tanúsága szerint (HU BFL VII.191.a - 1948 – 0235.). Választásának okai, és tanulmányainak tárgya ismeretlen.

A tanítónői hivatást az osztályból két lány választotta: az ügyvezető, Somogyi Béla lánya, Somogyi Mária és egy kovács-

mester lánya, Babik Ibolya. Somogyi Mária az Angolkisasszonyok Római Katolikus Tanárképző Főiskolájának keretein belül folytatta a tanulmányait: az 1940/1941-es tanévben másodéves hallgató volt, a harmadik évfolyamban a földrajz-természettan szakcsoportban tűnt fel (Főiskolai Évkönyv, 1942; 1943). A későbbiekben már nem szerepelt az évkönyv névsorában. Vele ellentétben Babik Ibolyáról tudjuk, hogy tanítónői oklevelet szerzett a Salvator nővérek vezetése alatt álló tanítónőképzőben (Salvator Intézet Évkönyve, 1946). Sőt, már tanulmányai alatt állásban volt, mint helyettes hitoktató (Dohány utcai községi polgári iskola évkönyve, 1944). A felsoroltak mellett különlegesnek számítottak Huszti Judit törekvései, aki egyszerre volt úszónő és egyetemi hallgató. Szülei, Dr. Huszti József klasszika-filológia professzor és Révhegyi Rózsa műfordító, a tudományos körök elismert alakjai voltak. Huszti Judit amellett, hogy a Magyar Úszó Egyesület nagyreményű úszónője volt gyors- és hátúszásban, a Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának rendkívüli bölcsészettudományi hallgatója volt (Almanach, 1941). Felfelé ívelő karrierjének 1941-ben bekövetkezett tragikus halála vetett véget (Képes Sport, 1941. július 29.).

A Veres Pálné Leánygimnázium 1940-es évfolyamán is megjelent a nők számára elfogadottnak számító bölcsészettudományos irány. A végzetek között két tanárnő (Bartucz Magdolna, Farkas Éva) gyakorolta hivatását, illetve ketten az egye-

temeken helyezkedtek el (Gráberné, 2009). Egyikük az irodalomtudományi területen kutató később az MTA kandidátusai közé kerülő Tamás (Tauszig) Anna (MTA Almanach, 1976), a másik a kalandos utat bejáró, filozófiai doktorrá emelkedő Rezső Margit volt (Tóth, P. P., 1982). Ezek mellett a zenei vonal is megjelent: csépfánfalvi Teőke Marianne a Zeneakadémia zongora szakán végzett, míg Zábrák Zsuzsanna több irányban is próbálkozott a továbbtanulással (bölcseztudomány, gazdasági főiskola), végül zenész lett, bár képesítést erre vonatkozóan nem szerzett.

Az érettségi után további tanulmányokat folytatott kereskedelmi területen Kántor Mária, aki felsőfokú képesítést nem szerzett.

A modernebbnek számító, a nők előtt később megnyitott természettudományos vonalat képviselte az a három lány, aki orvos lett: Balinszki Csepecz Magdolna, Ludvig Irén és Mansfeld Ilona, akinek az édesapja is ezt a hivatást gyakorolta. Az évfolyamon érettségizettek között gyógyszerészeti képzésben résztvevő is előfordult, Beretvás Judit személyében. Ami viszont meglehetősen úttörőnek számít, hogy két lány is volt, aki vegyészmérnök lett: Bartók Éva és a vegyészmérnök dr. Holló Géza lánya, Holló Ágnes.

A felsőfokú tanulmányokat folytató lányok útjait vizsgálva úgy tűnik, hogy többen feltehetően szülői elvárásra vagy a szülői minta követésére kezdtek egyetemi tanulmányokba. Az egyetemi tanár, magántanár édesapák és a kutató, vagy művé-

szeti, kulturális tevékenységet folytató édesanyák hatása minden bizonnyal erős volt a pályaválasztásnál. A többi lány esetében viszont nem ilyen egyértelműek a motivációk. A tanítónői munka klasszikus középosztálybeli megoldásnak számított a lányok számára egzisztenciájuk biztosítására. „Ha már egy úri lánynak valamilyen kenyérkereső pályára kell lépnie [...] akkor csakis tanítónő lebet” — írta erről a korszak szülötte, H. Boros Vilma (1975). Ha a fiatal hajadonok valami miatt keresőtevékenység folytatására kényszerültek, ez a pálya elfogadható megoldást kínált számukra, anélkül, hogy a gondoskodó nő és anya szerepét háttérbe szorították volna. A tanítást választók száma az osztályban valószínűleg azért is ennyire csekély, mert a korszakban már telítődött ez az elnőiesedő szakma (Szécsi, N., Géra, E. 2017), amelynek helyébe sokkal inkább a tisztviselőség lépett. A nők számára is elfogadott foglalkozás a vizsgálat alapján újabb teret hódított a korszakban.

Husztí Judit úszónőt olyan kivételnek tekinthetjük, aki a modern, művelt nővel kapcsolatos elvárásoknak maximálisan megfelelt, hiszen gimnáziumba járt, bölcsestzkarra jelentkezett, ráadásul sikeres úszónő, a sportág nagy reménysége volt.

Az Angolkisasszonyoknál 1940-ben végzett osztály esetében a továbbtanulást választó lányokra nem volt jellemző, hogy kifejezetten „férfias” szakmákban törtek volna babérokra. Ez alól talán a közgazdasági szak jelentett kivételt. A Veres Pálné Leánygimnáziumban végzetek pá-

lyaválasztását más irányok jellemezték: többen választottak természettudományos pályát, amelyen sikerült jól érvényesülniük a következő rezsim ideje alatt is.

Összegzés

A két vizsgált budapesti leánygimnáziumban feltárt életutakból (64 életút) összesen 21 lány tanult tovább (32,81%). Az érettségizők közül a legtöbben a bölcsészettudományi kart és a nők számára bevetettebb pályákat választották, de voltak köztük úttörők, akik a természettudományok területén próbáltak szerencsét, sikerrel. A lányok családi háttere nagyban meghatározhatta motivációikat, a legmeghatározóbb tendencia a felsőoktatásban részt vevő szülő — gyerek volt. Természetesen ez alól is találtam kivételeket az osztályokban (Babik Ibolya, Rezső Margit). A két leánygimnázium között a továbbtanulók számában — a Veres Pálnéból kétszer annyian tanultak tovább — és a választott szakok területén — a Veres Pálnében több természettudományos — mutatkozott különbség. Ezek a különbségek magyarázhatóak a két intézmény szellemiségének és célkitűzéseinek különbségeivel, hiszen az egyiket a tradicionális nőnevelés egyik katolikus oszlopaként tartották számon, míg a másik, újabb intézményt a frissebb eszmék, a tanszabadság iránti küzdelem teremtette meg és hatotta át. A vizsgálat során kibontakozó életutak a továbbtanulás lehetséges irányait mutatták be a leánygimnáziumban érettségizők egy kisebb csoportján keresztül.

Irodalom

Levéltári források jelzetei

- HU BFL VIII. 31.b. 31. kötet – Angolkisasszonyok Budapesti Római Katolikus Sancta Maria Leánygimnáziumának 1939–1940. évi anyakönyve
- HU BFL VIII. 33. b. 287. kötet – Országos Nőképző Egyesület Veres Pálné Leánygimnáziumának 1939–1940. évi anyakönyve

Törvények

1920. évi XXV. törvénycikk. (1920). *A tudományegyetemekre, a műegyetemre, a budapesti egyetemi közgazdaságtudományi karra és a jogakadémiákra való beiratkozás szabályozásáról.* ([Link](#)) [2025. 10 20.]
1926. évi XXIV. törvénycikk. (1926). *Indoklás a leányközépiskoláról és a leánykollégiumról – Általános indoklás.* ([Link](#)) [2025. 10 20.]
1948. évi XXXIII. törvénycikk. (1948). [*Törvéyszöveg*].([Link](#)) [2025. 10 20.]

Értesítők, évkönyvek, almanachok

- A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja az 1940–1941. tanévre. (1941). Budapest.
- A Budapesti Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja az 1941–1942. tanévre. (1942). Budapest.
- A Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja, 1943–1944, 1944–1945, 1945–1946. (1947). Budapest.
- A Pázmány Péter Tudományegyetem almanachja, 1947–1948. (1948). Budapest.
- Budapest Székesfőváros VII. kerületi Dohány utcai községi polgári leányiskolájának évkönyve az 1943–1944. iskolai évről. (1944). Budapest.
- Az Országos Nőképző-Egyesület Elemi Polgári Iskolájának, Tanítónőképezdjének

- és Továbbképző felső tanfolyamának értesítője évi működéséről az 1899–1900. tanévről. (1900). (Szerk.: Vámosy Mihály). Budapest.
- Az Országos Nőképző-Egyesület Leánygimnáziumának értesítője az 1901–1902. tanévről. (1902). (Összeáll.: Pályi Sándor). Budapest.
- Az Angolkisasszonyok budapesti „Sancta Maria” római katolikus leánygimnáziumának értesítője az 1918–1919 és 1919–1920. tan évekről. (1920). (Szerk.: Hantos Ferenc). Apostoli Nyomda Rt., Budapest.
- Az Angolkisasszonyok Budapesti Sancta Maria Leánygimnáziumának évkönyve az 1942–1943. évről. (1943). Budapest.
- Az Angolkisasszonyok Budapesti Római Katolikus Tanárképző Főiskolájának évkönyve az 1941–1942. tanévről. (1942). Budapest.
- Az Angolkisasszonyok Budapesti Római Katolikus Tanárképző Főiskolájának évkönyve az 1942–1943. tanévről. (1943). Budapest.
- Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem évkönyve, 1940–1941. (1941).
- Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem évkönyve, 1941–1942. (1942).
- MTA Almanach 1976. (1976). *A Magyar Tudományos Akadémia Almanachja 1976*. Budap.
- Salvator nővérek által vezetett Budapesti Salvator-intézeti római katolikus leánylíceum és tanítónőképző évkönyve az 1945–1946. tanévről. (1946). Budapest.
- Szakirodalmak*
- Bagossy, É. M. (1996). *Veres Pálné*. Budapest.
- Belvárosi Krónika. (2003). *Az angolkisasszonyok zárdájának és iskolájának története*. Budapest.
- Gráberné Bősze, K. (2009). *A Veres Pálné Gimnázium története* (Vols. I–II.).
- H. Boros, V. (1975). *Polgári leányiskola a század elején* (p. 38). Budapest.
- Kéri, K. (2023). *Leánynevelés és női művelődés az újkori Magyarországon (nemzetközi kitekintéssel és nőtörténeti alapozással)*. Kronosz Kiadó.
- Kövér, Gy., & Gyáni, G. (2006). *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig* (p. 395). Osiris.
- Papp, B., & Sipos, B. (2017). *A modern diplomás nő a Horthy-korszakban*. Budapest.
- Strasserné Chorin, D., & Bán, A. (1999). *Az Andrássy úttól a Park Avenue-ig: Fejezetek Chorin Ferenc életéből (1879–1964)*. Osiris.
- Szécsi, N., & Géra, E. (2017). *A modern budapesti úrinő*. Budapest.
- Vámos, É. (2000). Nőhallgatók a Budapesti Műszaki Egyetemen és az első mérnöknők Magyarországon. In *Útkereső évszázadok* (p. 17). Budapest.
- Periodikák
- Szerző nélkül*. (1941, július 29). *Husztai Judit. Képes Sport*. ([Link](#)) [2025. 10 20.]
- Csíky, B. (2002). Az Angolkisasszonyok iskolája Zugligeten. *Sic Itur ad Astra*, 2002(4), 152–153.
- Dely, O. Gy. (1998). 100 éve született báró Fejérváry Gézané, dr. Lángh Aranka Mária herpetológus. *Allattani Közlemények*, 83(3).
- Kádár, Zs. (2018). Leánynevelés jezsuita szellemben: az angolkisasszonyok pozsonyi gimnáziuma (1628–1630). In R. Bajáki & O. Báthory (Eds.), *Lelekiség és oktatás a régi Magyarországon* (141–152). MTA–PPKE.

Sasfi, Cs., & Szegedi, P. (2012). A Testnevelési Főiskola hallgatói 1925–1948. *Korall*, 13(50), 107–137.

Tóth, P. P. (1982, június 2). „Szalai játszotta a professzort...” – Dr. Rezső Margittal beszélget Tóth Pál Péter. *Mozgó Világ*. ([Link](#)) [2025. 10 20.]